

Г.М. Захарчин (Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів, Україна)

ІНТЕГРОВАНІЙ РАКУРС ПРОБЛЕМ ІННОВАЦІЙНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ*

У статті обґрунтовано необхідність інтегрованого підходу до розгляду проблем інноваційності в інформаційному суспільстві. Виділено й охарактеризовано проблеми світоглядного, методологічного, прикладного й управлінського характеру. Зазначено, що світоглядний аспект є засадничим, ідеологічно домінуючим у вирішенні проблем інноваційності.

Ключові слова: інноваційність, інформаційне суспільство, світоглядний аспект, мотивація, інтелект, система менеджменту.

Літ. 16.

Г.М. Захарчин (Национальный университет «Львовская политехника», г. Львов, Украина)

ІНТЕГРИРОВАННИЙ РАКУРС ПРОБЛЕМ ІННОВАЦІЙНОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ ОБЩЕСТВЕ

В статті обґрунтовано необхідність інтегрованого підходу до розгляду проблем інноваційності в інформаційному суспільстві. Виділено й охарактеризовано проблеми світоглядного, методологічного, прикладного й управлінського характеру. Визначено домінуючу роль світоглядного аспекту у вирішенні проблем інноваційності.

Ключевые слова: инновационность, информационное общество, мировоззренческий аспект, интелект, система менеджмента.

G.M. Zakharchyn (National University "Lviv Polytechnics", Lviv, Ukraine)

INTEGRATED DIMENSION OF INNOVATIVENESS PROBLEMS WITHIN INFORMATION SOCIETY

The article grounds the necessity of the integrated approach to consideration of the innovations-related problems within the information society. The problems are classified as those related to general outlook, methodological ones, applied and managerial ones. It is determined that the dominating role in solving of the problems related to innovativeness is played by the general outlook of people.

Keywords: innovativeness; information society; the general outlook; intelligence; management system.

Постановка проблеми. Нове тисячоліття характеризується розширенням інформаційного простору, який охоплює всі сфери буття людини, визначаючи її ціннісні орієнтації. Із появою інформаційного суспільства, в якому інформація є сутністю і формою, тобто реальною цінністю, зростають інноваційні настрої людей, що вимагає нової якості думання.

Однак, маємо відчутну невідповідність між природною потребою в інноваційному прогресі та низькою інноваційною привабливістю вітчизняної економіки, наслідком якої є повільна комерціалізація інноваційних ідей, що істотно підсилює необхідність системного розгляду умов і проблем інноваційного розвитку в контексті загальноєволюційних процесів і нових викликів нашого століття.

* статтю підготовлено на основі доповіді на XI-му міжнародному науковому семінарі «Сучасні проблеми інформатики в управлінні, економіці, освіті та екології» (2–7 липня 2012 р., Київ – оз. Світязь).

Якщо проаналізувати законодавче поле інноваційної діяльності, то воно достатньо наповнене, адже сьогодні ми маємо цілу низку законодавчих актів, що регулюють цю сферу: нова редакція Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність» [2], Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України [4], Закон України «Про інноваційну діяльність» [1] і Закон України «Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні» [3] тощо, але низька реалізаційність інноваційних ідей засвідчує, що директивні методи не стимулюють інноваційну активність вітчизняних підприємств. Отже, необхідно шукати інші причини низької інноваційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Інформаційне суспільство створює попит на нові знання, інтелектуалізує суспільство і стимулює творчість як необхідну умову інноваційності. Оскільки ці категорії (інформація, інтелект, інноваційність, креативність-творчість) пов'язані, то вони стають предметом уваги науковців. Формування концепції інтелектуалізації бізнесу в сучасній парадигмі управління розглядають зарубіжні і вітчизняні вчені [5; 8; 9; 12–14; 16]. Фундаментальні концептуальні дослідження людського та інтелектуального капіталу в знаннєвомісткій економіці та перспективи переходу до соціально-орієнтованої економіки в Україні на основі економіки знань представлені в наукових працях С.Й. Вовканича [6], В.М. Гейця [7]. Світоглядні аспекти нашого суспільства, які стосуються інноваційного розвитку в інформаційному суспільстві, ґрунтовно висвітлено у публікаціях [6; 9].

Однак відсутні дослідження, в яких окреслена проблематика знайшла б комплексне відображення. Реалії життя вимагають системного підходу до тематики інноваційного розвитку, а відсутність цілісної концепції, яка б інтегрувала воедино всі сфери життєдіяльності людини (мислення, навчання, господарювання й управління в інформаційному суспільстві), спонукали до написання статті.

Мета дослідження. У зв'язку з тим, що питання інноваційності мають багатогранний і багатоаспектний характер, метою викладу є висвітлення інтегрованого підходу до цієї проблематики, який поєднує світоглядні, методологічні, прикладні й управлінські аспекти.

Основні результати дослідження. В інформаційному суспільстві закладена природа творчості, тому вихід на інноваційність є відкритим. Проте сьогодні спостерігається суперечність між об'єктивною необхідністю інноваційного розвитку і відсутністю системного підходу до формування цілісної інноваційної концепції в масштабах країни. Ця суперечність породжує проблему низької інноваційної активності вітчизняних підприємств. Так, за даними Статистичного щорічника України, частка інноваційно активних підприємств промисловості України у 2010 р. становила всього 13,8% від загальної кількості підприємств, а питома вага реалізованої продукції в загальному обсягу промислової продукції 3,8%, що абсолютно не відповідає вимогам п'ятого технологічного укладу [15]. Частка працівників, зайнятих в інноваційній сфері, за останні 5 років скоротилася з 0,81% до 0,69% [15]. Незадовільними є інноваційні процеси в науково-освітній сфері. Стрімке зниження показників інноваційної діяльності в Україні свідчить про відсутність джерел розвитку вітчизняної економіки.

Для формування ефективної інноваційної системи необхідно враховувати всі умови й мобілізувати внутрішні джерела стимулювання інноваційної активності. Крім того, необхідно вирішувати низку проблем, притаманних всім країнам з перехідною економікою. Ці проблеми мають інтегрований характер і утворюють ціле проблемне поле із чітко визначеними ознаками світоглядного, методологічного, прикладного й управлінського характеру.

Проблеми світоглядного характеру вирішуються найскладніше. Особливо це стосується умов сьогодення, коли форма заміняє суть, а змісту взагалі не має, коли існують паралельні світи – реальний і віртуальний, що формує «людину мережі» із розщепленою свідомістю.

Роздвоєння свідомості не дає цілісного бачення і сприйняття реальних ситуацій, а приватний інтерес (дослідника, конструктора, виробника чи реалізатора інноваційної ідеї) завжди домінує. Світоглядна функція передбачає широкий погляд на те, що відбувається у світі явищ і процесів. Інноваційний процес охоплює широке коло учасників, які мають свої приватні інтереси, переважно матеріальні, і не завжди готові поступатися ними. Поле свідомості обмежене власним інтересом, тому бувають конфлікти і немає гармонійних відносин між усіма учасниками інноваційного процесу.

Інформація пов'язана з інтелектом і свідомістю людини, тому треба шукати такі джерела інформації, які розширюють поле свідомості і дають змогу вийти за межі вузького егоїстичного сприйняття суспільних явищ і процесів. Мається на увазі інформація, яка існує в пам'яті людини, її задумах, досвіді, міфах тощо і не обліковується.

Світоглядний аспект є засадничим, ідеологічно домінуючим у вирішенні проблем інноваційності. І у цьому контексті цілком доречними є висловлювання вітчизняних науковців, що «становлення світоглядної парадигми суттєво розширює горизонти раціональності. Проблеми методології передавання інформації від старшого покоління молодшому вирішуються з позиції цілісності всього освітнього процесу, що зорієнтований на життєвий світ людини, яка постає як цілісний та унікальний об'єкт існування у всесвіті. Нова парадигма визнає не тільки епістеміологічний та аксіологічний плани методологічного дослідження, що синтезують накопичений людством когнітивний досвід, але за необхідності розгортається і в антропологічному плані як «людноцентрована» парадигма мислення. Ця парадигма світоглядна, вона долає вузькість рефлексивних установок сцієнтистської раціональності та консервативного практицизму» [9, 38]. Власне, первинність світоглядної основи підводить нас до методологічних аспектів інноваційності.

Серед методологічних аспектів слід виділити необхідність розширення і доповнення економічних понять і показників, які сьогодні визначають ефективність діяльності підприємств, організацій, суспільства в цілому.

Інформаційне суспільство розширює простір, але ущільнює час, стимулюючи вибір пріоритетів у діяльності. З огляду на це, на мікрорівні для оцінювання ефективності діяльності підприємств не варто обмежуватися вже звичними складовими ресурсного потенціалу, необхідно доповнити його новим ресурсом – часом. Час сьогодні є найдефіцитнішим ресурсом і, на відміну від матеріальних ресурсів, не має здатності нагромаджуватися. У ринковому полі

пропозиція часу як ресурсу, на протипагу пропозиції матеріалів, основних фондів, кадрового ресурсу, відсутня взагалі, а у світовому вимірі – обмежена, тому час як ресурс має свою ціну. Всі інші ресурси, управлінські рішення, інноваційні цикли тощо також залежні від часу. Прояв категорії часу у виробничій діяльності підприємств відбувається також через темп, пропорції та вартість часу. Ущільнення часу призводить до необхідності його поцінювання і вибору найефективніших дій, тобто дефіцит часу примушує менеджерів швидко реагувати на виклики зовнішнього середовища і вибирати пріоритети в діяльності підприємства та зосереджуватися на найважливіших управлінських проблемах. Для інноваційних рішень проблема часу є особливо актуальною. Інноваційні продукти є «заручниками» часу, який змушує прискорюватися і чинить постійні виклики ринковій кон'юктурі.

Серед інших методологічних аспектів, які стосуються інноваційності в широкому розумінні, варто виділити необхідність розширення сутнісного поняття ефективності діяльності підприємства, яка реально за своїм змістом має соціально-економічний характер. З огляду на це, при визначенні ефективності підприємства необхідно оптимально поєднувати економічні та соціальні показники, тобто не обмежуватися тільки економічними параметрами. У зв'язку з цим має сенс визначати соціальну продуктивність, соціальну прибутковість, соціальну рентабельність тощо. За таким методологічним підходом поняття ефективності набудатиме об'ємнішого характеру і відповідатиме тенденціям соціалізації суспільства та гуманізації праці.

На макрорівні інноваційний аспект методологічного характеру полягає у пропозиції розширити коло узагальнювальних показників, які відображають рівень якості суспільства. Погоджуємося із думкою деяких науковців, що показник ВВП за своєю сутнісною ознакою сьогодні вже не зовсім об'єктивно відображає всі аспекти життя людини, зокрема рівень добробуту населення і тому має обмежений зміст. На думку польського економіста Гж. Колодки, краще використовувати новий показник – інтегрований індекс успіху (ІУ), в якому ВВП займає лише 40%, тобто його вплив на успішне і якісне життя людей в суспільстві не домінує [10]. Складові інтегрованого індексу успіху охоплюють: розподіл доходів, стан здоров'я, використання вільного часу, а також суб'єктивні оцінки культурних цінностей, якості життя та сприйняття власного соціального капіталу.

Існують проблеми організаційно-прикладного характеру, пов'язані із незадовільною системою стимулювання інноваційної діяльності і заохочення пошуку нових технологічних рішень, що значно знижує масштабність інноваційних розробок та їх впровадження у виробництво. Ця проблема стосується всієї економіки. Мотиваційне поле повинно бути досить гнучким з огляду на те, що стимулювання є динамічним елементом управління, яке поширюється на інтереси всіх учасників процесу зародження ідеї та її матеріалізації в готовий продукт. У цьому контексті важливим є стимулювання діяльності дослідників і науковців, які генерують нові ідеї. Результативність стимулювання праці саме цієї категорії працівників повинна забезпечити не тільки прискорення темпів наукових досліджень, але й підвищити персональну зацікавленість у систематичних дослідницьких пошуках шляхом об'єктивного поєднання принципу матері-

ального і морального заохочення. Сукупність різнохарактерних стимулів сприятиме скороченню розриву між творчими можливостями дослідників і реальною реалізацією їхніх ідей, тобто оптимізації усіх складників потенціалу та наближенні існуючого стану до бажаного. Слід зазначити, що для носіїв інноваційних ідей вагому роль мають внутрішні спонуки, внутрішні мотиватори, адже для появи якісно нової ідеї потрібні не тільки знання, але й натхнення, яке виникає незалежно від наявності матеріальних стимулів. Внутрішня мотивація іноді є значно вагомішим чинником, що стимулює нові задуми та ідеї.

Доповненням до цієї проблеми є слабка система менеджменту та відсутність досвіду із використання сучасних методів організації праці, спрямованих на підвищення ефективності управлінського процесу та використання інноваційного потенціалу підприємства. До цього переліку можна додати ще відсутність узгодженої та системної роботи всіх служб підприємства, спрямованої на підвищення інвестиційно-інноваційної привабливості підприємств, та стратегічне моделювання організаційного розвитку з урахуванням глобалізаційних процесів і тенденцій.

З огляду на зазначене, інноваційні аспекти управління полягають у:

- переході від функціонального стилю роботи до партнерського;
- переорієнтації від індивідуальної до командної форми організації праці;
- розвитку самоменеджменту як найвищої форми менеджменту і як наслідку еволюції свідомості (світоглядний аспект проблем інноваційності).

Еволюція форм і стилю управління має системний характер із циклічною формою повторення – від виразно децентралізованого (на основі одноланкової форми управління) до чітко централізованого (на основі багатоступеневої форми і послідовного повернення до одноланкової, але на якісно іншій основі).

Переорієнтація на командну форму організації праці як нового стилю управління можлива в руслі трансформації індивідуального навчання в колективне, коли ментальні модуси формування компетентності в межах вищої школи знайдуть своє продовження в ментальних моделях команд на підприємстві. Таким чином, стане можливою реалізація ідеї безперервної освіти, коли індивідуальне навчання буде доповнюватися і продовжуватися у формі колективного навчання, що є обов'язковим для підприємств, які формують свою стратегію розвитку на основі знань. Колективне навчання можливе за умови визнання цінностей підприємства більшістю персоналу, тобто в середовищі демократичної й однорідної організаційної культури. До принципів набуття професійних знань відносять: формування колективних одиниць (команди і організації); спільні дослідження; колективні цінності й установки; колективний інтелект; розуміння тривалості процесу навчання; співробітництво й альянси. Колективне навчання передбачає колективну взаємодію членів команди, здатної продукувати ефективну компетенцію та знання, які стимулюватимуть креативність та інноваційну активність.

Висновки. В умовах глобалізації та неминучих інтеграційних процесів конкурентоспроможність вітчизняних підприємств безпосередньо залежить від інноваційної активності, яка на сьогодні оцінюється незадовільно. Інноваційність безпосередньо взаємопов'язана з інформаційним середовищем, оскільки інформація є також самостійним чинником розвитку, тобто інформаційне сус-

пільство об'єктивно спонукає й стимулює інноваційну активність. Проте існує невідповідність між бажаним і дійсним, тобто реально інноваційний розвиток не відповідає запитам нової економіки та інформаційного суспільства. Над пошуком причин такої ситуації працюють провідні наукові інститути, вище керівництво України, окремі науковці та різні експерти, які виділяють суб'єктивні й об'єктивні чинники гальмування інноваційних процесів. Однак у поле зору дослідників та експертів причини світоглядного характеру не потрапляють.

Проблеми інноваційності в інформаційному суспільстві мають інтегрований характер і охоплюють аспекти світоглядного, методологічного, прикладного та управлінського характеру, тому вирішувати їх потрібно комплексно, починаючи із розширення рівня свідомості всіх дотичних до інноваційних процесів.

Подальші дослідження необхідно продовжувати в напрямі системного аналізу названих аспектів проблем інноваційності та формування нової світоглядної парадигми, зорієнтованої на універсальний закон розвитку.

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 04.07.2002 №40-IV зі змінами та доповненнями від 02.10.2011 // zakon1.rada.gov.ua.
2. Про наукову і науково-технічну діяльність: Закон України від 13.12.1991 №1977-XII зі змінами та доповненнями від 05.08.2012 // zakon1.rada.gov.ua.
3. Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні: Закон України від 08.09.2011 № 3715-VI // zakon1.rada.gov.ua.
4. Про Концепцію науково-технологічного та інноваційного розвитку України: Постанова Верховної Ради України від 13.07.1999 №916-XIV // zakon1.rada.gov.ua.
5. Бенсік А., Богнар К. Критерії успіху діяльності організації, яка базується на знаннях, або необхідність зміни стилю управління // Проблеми та перспективи управління в економіці.— 2007.— №2.— С. 50—59.
6. Вовканич С.Й., Семів Л.К. Теоретико-методологічні основи дослідження людського та інтелектуального капіталу в знанневомісткій економіці: концептуалізація понять // Регіональна економіка.— 2007.— №4.— С. 7—19.
7. Гесць В. Соціогуманітарні складові перспектив переходу до соціально-орієнтованої економіки в Україні // Економіка України.— 2000.— №2.— С. 4—12.
8. Захарчин Г.М. Інтеграція мислення, навчання, управління як необхідна умова інноваційного розвитку суспільства // Проблеми економіки та управління: Вісник Національного університету «Львівська політехніка».— 2010.— №683.— С. 287—293.
9. Зінковський Ю., Мірських Г. Імператив трансформації сучасної освітньої парадигми // Вища школа.— 2010.— №3—4.— С. 36—43.
10. Колодко Гж.В. Мир в движении / Пер. с пол. Ю. Чайникова. — М.: Магистр, 2009. — 575 с.
11. Кузнецова Н.Б. Кадри інноваційного типу: сутність, значення та особливості формування в умовах розвитку інноваційної економіки // Актуальні проблеми економіки.— 2009.— №6.— С. 115—121.
12. Лук'яненко Д., Поручник А. Інноваційний ресурс економічного розвитку України: інтелектуальна місія університетів // Вища школа.— 2011.— №12.— С. 74—86.
13. Ляшко Д.Ю. Теоретичний огляд інформаційного та комунікативного середовищ функціонування підприємств // Академічний огляд/Academy Review.— 2008.— №2.— С. 63—68.
14. Ревуцька Н.В. Формування концепції інтелектуалізації бізнесу в сучасній парадигмі управління // Формування ринкової економіки: Збірник наук. праць. — Спец. випуск: Економіка підприємства: теорія і практика. — Ч. II. — К.: КНЕУ, 2008. — С. 543—548.
15. Статистичний щорічник України за 2010 рік / Державна служба статистики України; За ред. О.Г. Осауленка. — К.: Август Трейд, 2010. — 559 с.
16. Ходкинсон Дж.П., Сперроу П.Р. Компетентная организация: психологический анализ процесса стратегического менеджмента / Пер. с англ. — Х.: Гуманитарный центр, 2007. — 392 с.

Стаття надійшла до редакції 9.07.2012.